

RAPORT
CENTRUM BADAŃ NAD
UPRZEDZENIAMI

MOWA NIENAWIŚCI WOBEC GEJÓW I LESBIJEK

WIKTOR SORAL

GRUDZIEŃ 2021

Mowa nienawiści wobec gejów i lesbijek

W raporcie „Sytuacja społeczna osób LGBTa w Polsce. Raport za lata 2019-2020¹” opisano skalę przemocy jakiej indywidualnie doświadczają osoby LGBTa. Nie trzeba jednak doświadczać przemocy fizycznej, aby czuć ból² i niekoniecznie przemoc musi być skierowane przeciwko osobie, aby wyrządzała krzywdę³. Mowa nienawiści to specyficzny rodzaj przemocy werbalnej skierowanej przeciwko grupom osób ze względu na cechy chronione. Jak wskazuje Alexander Brown⁴ mowy nienawiści nie należy zrównywać po prostu z ekspresją nienawiści, ani z wypowiedziami motywowanymi taką nienawiścią, czy też z wypowiedziami, które wywołują określone emocje lub propagują pewne postawy. Co więcej, zdaniem Browna mowa nienawiści niekoniecznie odnosi się do nienawiści rozumianej jako emocja, ale raczej do nienawiści rozumianej jako system negatywnych przekonań lub odczuć dotyczących członków grup zdefiniowanych ze względu na ich pochodzenie etniczne, rasę, płeć, orientację seksualną, wyznawaną religię, niepełnosprawność umysłową lub ruchową, itp. Można zatem powiedzieć, że mowa nienawiści jest pewnym fenomenem, który istnieje w społeczeństwach prześląkniętych niechęcią wobec określonych grup. Może ona przybierać formę nie tylko wypowiedzi mówionych, ale zawierać się w tekstach (od graffiti, przez komentarze na forum internetowym, felietony prasowe, po całe książki), utworach muzycznych, czy w sztukach wizualnych (np. plakaty, komiksy, karykatury). Mowa nienawiści jest więc zatem w pewnym sensie epifenomenem kultury nienawiści.

¹ https://kph.org.pl/.../2021/12/Raport_Duzy_Digital-1.pdf

² Eisenberger, N. I. (2015). Social pain and the brain: controversies, questions, and where to go from here. *Annual Review of Psychology*, 66, 601-629.

³ Paterson, J. L., Brown, R., Walters, M. A. (2019). The short and longer term impacts of hate crimes experienced directly, indirectly, and through the media. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 45(7), 994-1010.

⁴ Brown, A. (2017). What is hate speech? Part 1: The myth of hate. *Law and Philosophy*, 36(4), 419-468.

W niniejszym raporcie opiszę jak często geje i lesbijki doświadczają skierowanej przeciwko nim mowy nienawiści, jakie postawy przyjmują wobec takiego języka, a także jakie problemy mogą towarzyszyć osobom często spotykającym się z mową nienawiści w swoim otoczeniu. Część kwestionariusza poświęcona mowie nienawiści została ze względów organizacyjnych i czasowych wyświetlona jedynie osobom, które określiły swoją orientację jako homoseksualną, tj. gejom i lesbijkom, i nie określiły się jako osoby transseksualne. Z tego względu w tym raporcie skupię się na mowie nienawiści wobec tych dwóch grup. Nie oznacza to jednak, że pozostałe grupy nie wpisują się w definicję mowy nienawiści, ani że nie spotykają się na co dzień z obraźliwymi dla nich stwierdzeniami.

Uczestnicy byli poproszeni o zapoznanie się z trzema przykładami – w zależności od zadeklarowanej przez nich płci – antygejowskiej lub antylesbijskiej mowy nienawiści (patrz Tabela 1). Przedstawione stwierdzenia wybrano we wcześniejszych badaniach jako najbardziej reprezentatywne przykłady mowy nienawiści dotyczącej gejów i lesbijek.⁵

⁵ Bilewicz, M., Marchlewska, M., Soral, W., Winiewski, M. (2014). *Mowa nienawiści. Raport z badań sondażowych*. Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego.

Tabela 1

Przykłady antygejowskiej i antylesbijskiej mowy nienawiści wyświetlone uczestnikom badania.

Antygejowska mowa nienawiści	Antylesbijska mowa nienawiści
1. Brzydzą się pedziów, są wynaturzeniem człowieczeństwa, powinni się leczyć.	1. Lesby to wybryk natury pod ścianę i rozstrzelać
2. Przepraszam gejów, ale wzbudzają we mnie organiczne, naturalne, wpisane w męskie geny, obrzydzenie...	2. Proponuję zacząć od kamieniowania lesbijek
3. Rozumiem, że ktoś może mieć skłonności homoseksualne, to jest pewna ułomność, słabość. [...] Ale pedałów-działaczy, którzy dążą do przywilejów dla związków homo i adopcji dzieci, trzeba zwalczać...	3. Z gejami to dajmy sobie spokój, ale z lesbijkami, to chętnie bym popatrzył.

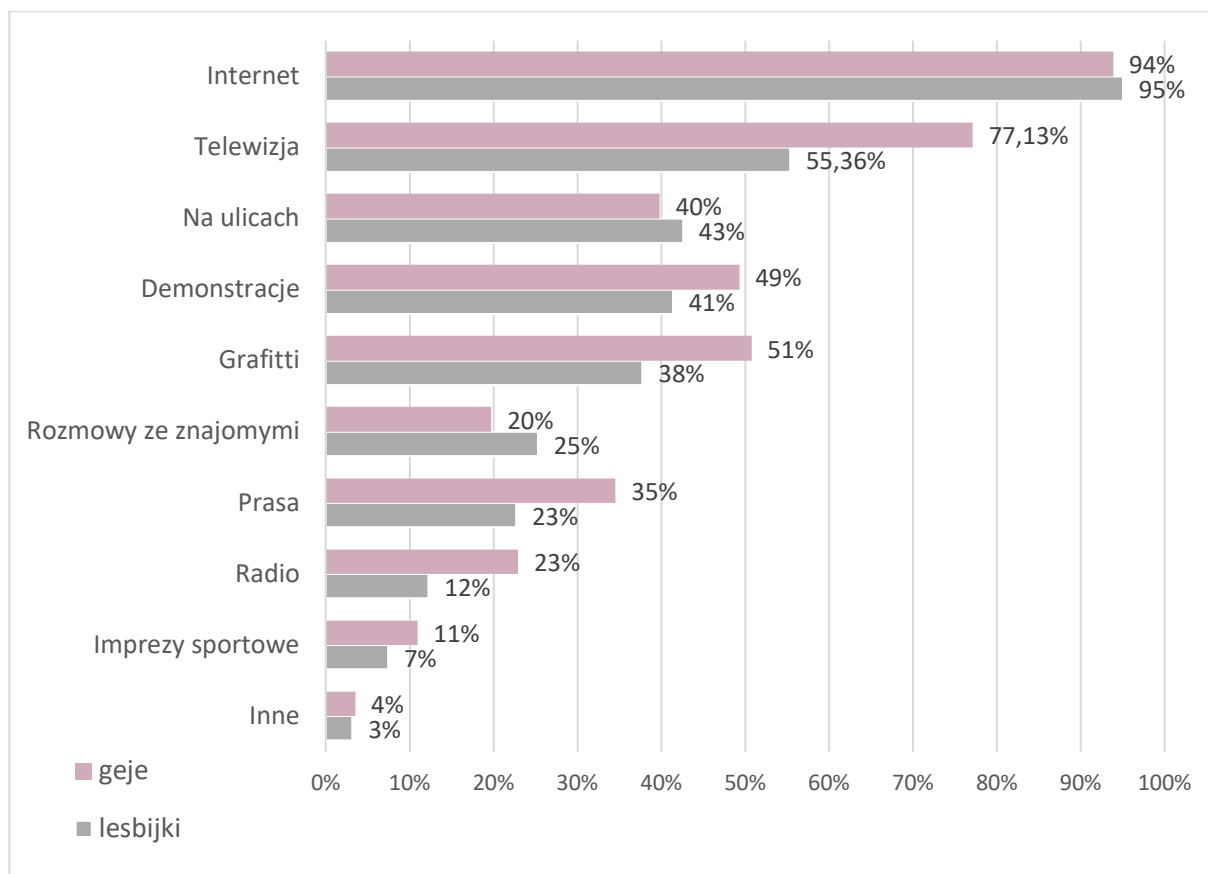
Częstość kontaktu z mową nienawiści

Uczestnicy zostali proszeni o oszacowanie jak często spotykają się z podobnymi do wyświetlonych stwierdzeniami w swoim otoczeniu. Niecałe 15 procent respondentów zadeklarowało, że spotyka się z mową nienawiści rzadko lub bardzo rzadko (odpowiedzi 1-2 na skali 7-stopniowej), natomiast 32 procent zadeklarowało częsty lub bardzo częsty (odpowiedzi 6-7) kontakt z tego rodzaju stwierdzeniami. Pozostali – 53 procent – deklarowali umiarkowaną (odpowiedzi 3-5) częstość ekspozycji na mowę nienawiści. Należy przy tym zauważyć, że częsty lub bardzo częsty kontakt z mową nienawiści istotnie częściej wskazywali geje (36 procent) niż lesbijki (27 procent)⁶.

⁶ Test t dla porównania grup niezależnych: $t(5371) = 7,32$; $p < 0,001$; $d = 0,20$.

Osoby biorące udział w tej części badania zostały również poproszone o wskazanie miejsc, mediów bądź kontekstów, w których zdarza im się spotykać ze stwierdzeniami podobnymi do przedstawionych (patrz Rysunek 1). Osoby mogły zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź. Zarówno geje jak i lesbijki deklarowali najczęściej, że spotykają mowę nienawiści w Internecie (było to odpowiednio aż 94 i 95 procent wskazań⁷). Drugim najczęściej wskazywanym medium, w którym osoby spotykały się z mową nienawiści była telewizja. Warto zauważyć, że wystąpiła tutaj znaczna dysproporcja: Wśród lesbijek 55 procent zaznaczyło, że w tym medium zdarzyło im się spotkać z mową nienawiści, podczas gdy wśród gejów było to aż 77 procent. Miejscami najrzadziej wskazywanymi przez uczestników badania były imprezy sportowe (geje: 11 procent, lesbijki: 7 procent), radio (geje: 23 procent, lesbijki: 12 procent), a także prasa (geje: 35 procent, lesbijki: 23 procent).

⁷ Spośród osób, które udzieliły odpowiedzi na pytanie o częstość kontaktu z mową nienawiści (N = 5373).

Rysunek 1. Odsetek gejów i lesbijek wskazujących miejsca, media lub konteksty w którym zdarza im się spotykać antygejowską lub antylesbijską mowę nienawiści. Osoby mogły zaznaczyć więcej niż jedno miejsce, dlatego procenty nie sumują się do 100.

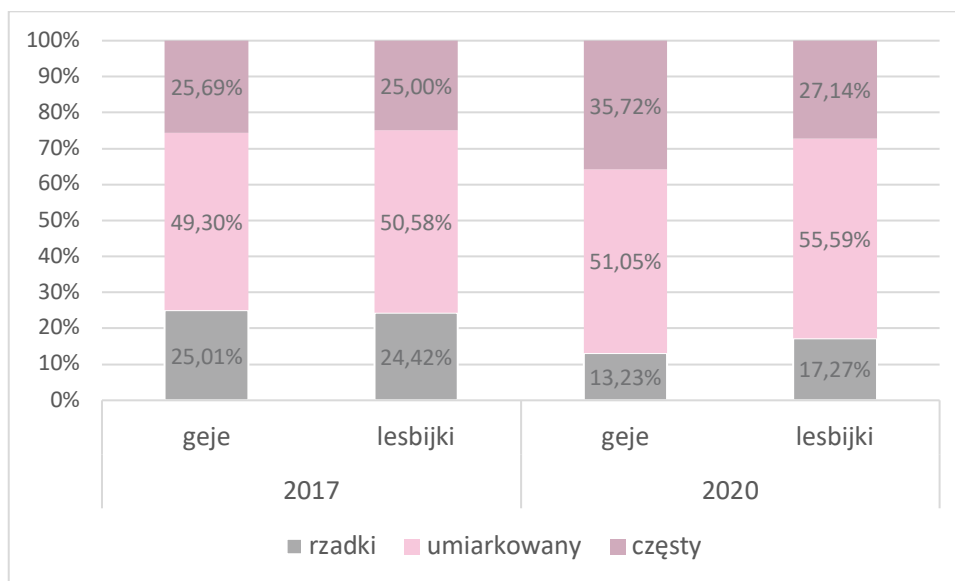
W celu sprawdzenia w jakim stopniu środowisko uczestników badania jest przepełnione nienawistnymi stwierdzeniami, dla każdej osoby policzono również sumę wszystkich wskazanych kontekstów. Zaobserwowano, że geje wskazywali istotnie więcej miejsc kontaktu z mową nienawiści niż lesbijki⁸. Wśród gejów 37 procent zaznaczyło, że spotyka się z mową nienawiści w więcej niż połowie z miejsc wymienionych na liście, natomiast wśród lesbijek ten odsetek był mniejszy i wynosił 25 procent⁹.

⁸ Test Welcha dla porównania grup niezależnych: $t(4764,2) = 12,26$; $p < 0,001$; $d = 0,34$.

⁹ Średnie i odchylenia standardowe na skali o 0 do 10: geje ($M = 4,02$; $SD = 1,89$); lesbijki ($M = 3,39$; $SD = 1,78$).

Podsumowując, co trzeci gej i co czwarta lesbijka deklarowała, że spotyka się z mową nienawiści często lub bardzo często. Znacząca większość uczestników badania deklarowała, że najczęściej mowę nienawiści spotyka w Internecie. Warto jednak zauważyć, że znacząca część badanej próby spotkała się z mową nienawiści również w telewizji. Należy podkreślić, że większość uczestników badania deklaroowało więcej niż jedno miejsce/medium/kontekst, w którym pojawiły się stwierdzenia obrażające gejów lub lesbijki. Warto w tym miejscu zastanowić się, czy w kwestii powszechności antygejowskiej i antylesbijskiej mowy nienawiści nastąpiła w ciągu ostatnich lat zmiana. Na Rysunku 2 przedstawiono częstość kontaktu z mową nienawiści w niniejszym badaniu oraz w poprzedniej jego fali zrealizowanej w roku 2017. Jak można zaobserwować zarówno geje jak i lesbijki deklarowali częstszy kontakt z mową nienawiści w niniejszym badaniu niż w roku 2017. Ten wzrost był jednak istotnie większy w przypadku gejów niż w przypadku lesbijek. Przy tego typu porównaniach należy zachować znaczącą ostrożność, gdyż oba badania zostały zrealizowane na osobnych próbach, znacząco różniących się pod względem struktury demograficznej. Niemniej, bardziej zaawansowane analizy w których kontrolowano szereg zmiennych potwierdziły istotny wzrost częstości kontaktu z mową nienawiści obserwowany przede wszystkim wśród gejów¹⁰.

¹⁰ W hierarchicznym modelu liniowym kontrolowano wiek, miejsce zamieszkania, liczbę lat wykształcenia oraz województwo. Analiza potwierdziła istotny wzrost częstości kontaktu z mową nienawiści wśród lesbijek, $z = 4,64$; $p < 0,001$; $d = 0,19$ oraz wśród gejów, $z = 14,44$; $p < 0,001$; $d = 0,38$.

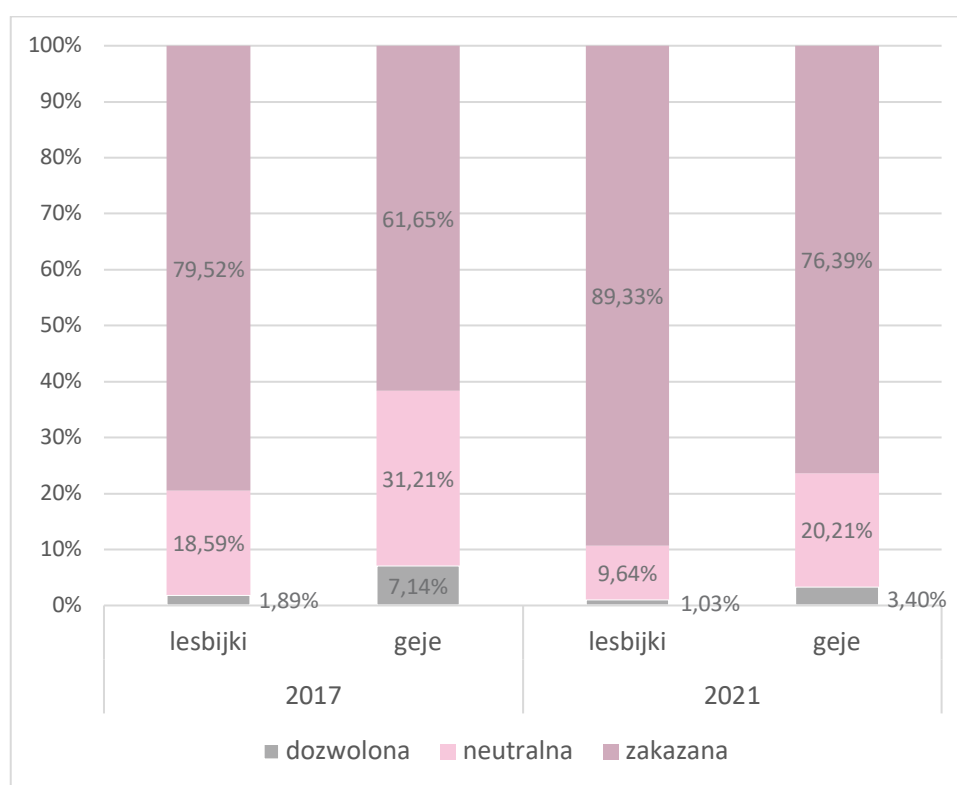
Rysunek 2. Deklarowana częstość kontaktu z antygejowską lub antylesbijską mową nienawiści wśród gejów i lesbijek w latach 2017 i 2020. Odpowiedzi na 7-stopniowej skali grupowane w kategorie: rzadki (1-2), umiarkowany (3-5) i częsty (6-7).

Postawy wobec mowy nienawiści

Uczestnicy zostali poproszeni o ocenę na ile trzy przedstawione im wypowiedzi są obraźliwe dla gejów lub lesbijek. Odpowiedzi na skali od 1 do 7, gdzie 1 oznaczało *wypowiedź w ogóle nie obraźliwą*, a 7 *wypowiedź niezwykle obraźliwą* uśredniono dla każdej osoby, tworząc jeden wskaźnik wyczulenia na mowę nienawiści. Analiza dla całej próby wykazała, że przedstawione wypowiedzi były niemal jednoznacznie klasyfikowane jako niezwykle obraźliwe. Aż 90 procent uczestników badania uzyskało wynik powyżej 6 (maksymalna wartość to 7). Należy jednak zaznaczyć, że lesbijki postrzegały przedstawione im wypowiedzi jako istotnie bardziej obraźliwe niż geje¹¹. Niezależnie od oceny obraźliwości uczestnicy badania zostali poproszeni o opinię czy wypowiedzi podobne do przedstawionych powinny być dozwolone czy zakazane. Poproszono o odpowiedź na skali od 1 – *zdecydowanie*

¹¹ Średnie i odchylenia standardowe na skali o 1 do 7: geje (M = 6,58; SD = 1,09); lesbijki (M = 6,82; SD = 0,85). Test Welcha dla porównania grup niezależnych: $t(5225,8) = 8,93$; $p < 0,001$; $d = 0,24$.

dozwolone do 7 – *zdecydowanie zakazane*. Zaobserwowano istotnie wyższe poparcie dla wprowadzenia zakazu mowy nienawiści wśród lesbijek niż wśród gejów¹². O ile wśród lesbijek 89 procent wyrażało poparcie dla wprowadzenia takiego zakazu (odpowiedzi 6-7), wśród gejów poparcie dla zakazu deklarowało 76 procent (patrz Rysunek 3, część 2021). Warto zaznaczyć, że ta różnica wynika z tego, że w grupie gejów znacząco więcej osób zaznaczało odpowiedzi neutralne (3-5) niż w grupie lesbijek. Tylko niewielki odsetek osób w obu grupach wyrażał opinię, że mowa nienawiści powinna być dozwolona (odpowiedzi 1-2).

Rysunek 3. Postawy wobec zakazu antygejowskiej lub antylesbijskiej mowy nienawiści wśród gejów i lesbijek w latach 2017 i 2020. Odpowiedzi na 7-stopniowej skali grupowane w kategorie stosunku wobec mowy nienawiści: dozwolona (1-2), neutralna (3-5) i zakazana (6-7).

¹² Test U-Manna-Whitneya: $U = 4061910$; $p < 0,001$; $d = 0,37$.

Porównanie odpowiedzi na pytanie o zakaz mowy nienawiści z niniejszego badania oraz z poprzednie jego fali wykazało, że nastąpił wzrost poparcia dla wprowadzenia takiego zakazu. Jak można zauważyć na Rysunku 3, o ile w 2017 roku niemal 80 procent lesbijek popierało wprowadzenie takiego zakazu, tak w niniejszym badaniu ten odsetek wzrósł do 89 procent. Wśród gejów procent osób popierających zakaz mowy nienawiści wzrósł z 62 procent zaobserwowanych w 2017 do 76 procent. Podobnie jak w przypadku pozostałych porównań pomiędzy badaniami należy zachować ostrożność przy wyciąganiu wniosków z tego typu analiz. Bardziej zaawansowane analizy, biorące pod uwagę szereg zmiennych zakłócających potwierdziły jednak wzrost poparcia dla zakazu mowy nienawiści.¹³

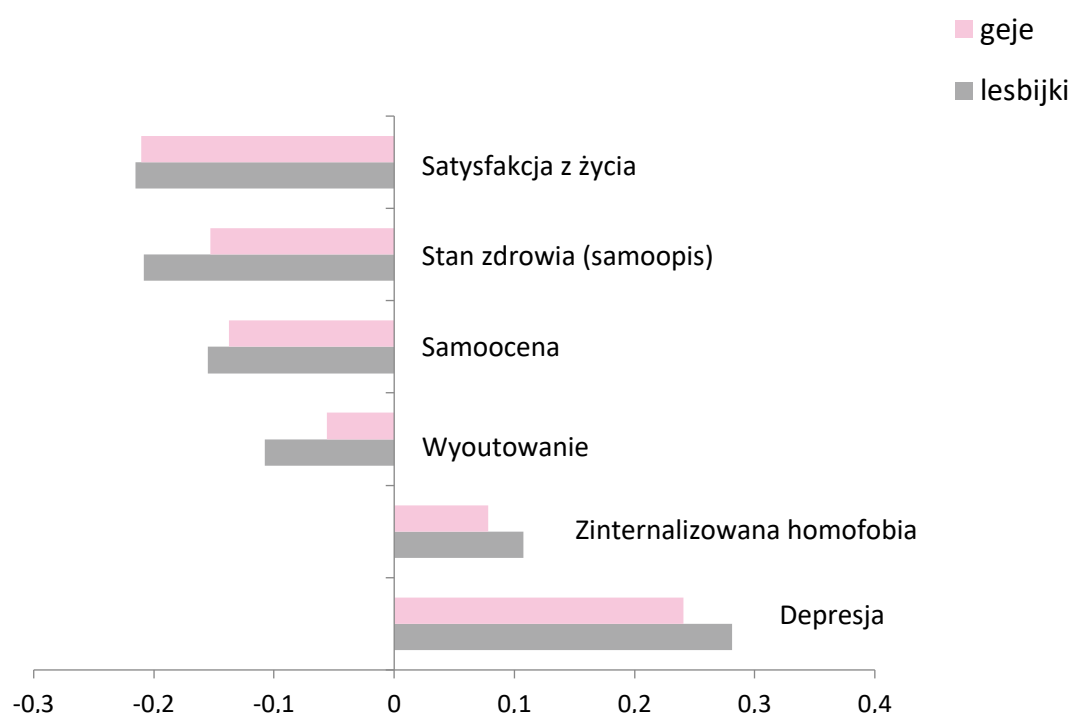
W sumie, uzyskane dane wskazują, że znacząca większość gejów i lesbijek popiera wprowadzenie zakazu mowy nienawiści. Co ciekawe o ile geje deklarowali częstszy kontakt z mową nienawiści niż lesbijki, byli oni mniej skłonni opowiadać się za wprowadzeniem zakazu podobnych wypowiedzi. Nie należy jednak tych danych wyjaśniać większym obyciem z mową nienawiści wśród gejów, i tym że przywykli oni do powszechności obraźliwych wobec nich treści. Należy raczej zauważyć, że analizy dla populacji ogólnej wskazują, że niezależnie od orientacji seksualnej mężczyźni mają ogólnie mniej negatywne postawy wobec mowy nienawiści niż kobiety, a także o wiele częściej zdarza im się używać obraźliwych stwierdzeń.¹⁴ Prawdopodobnie inne kwestie, związane z wychowaniem lub światopoglądem odpowiadają za różnicowanie postaw pomiędzy gejami i lesbijkami.

¹³ W hierarchicznym modelu liniowym kontrolowano wiek, miejsce zamieszkania, liczbę lat wykształcenia oraz województwo. Analiza potwierdziła istotny wzrost chęci zakazu mowy nienawiści wśród lesbijek, $z = 6,09$; $p < 0,001$; $d = 0,24$ oraz wśród gejów, $z = 14,11$; $p < 0,001$; $d = 0,37$.

¹⁴ Winiewski, M., Hansen, K., Bilewicz, M., Soral, W., Świderska, A., & Bułska, D. (2017). Mowa nienawiści, mowa pogardy. *Raport z badania przemocy werbalnej wobec grup mniejszościowych*. Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego.

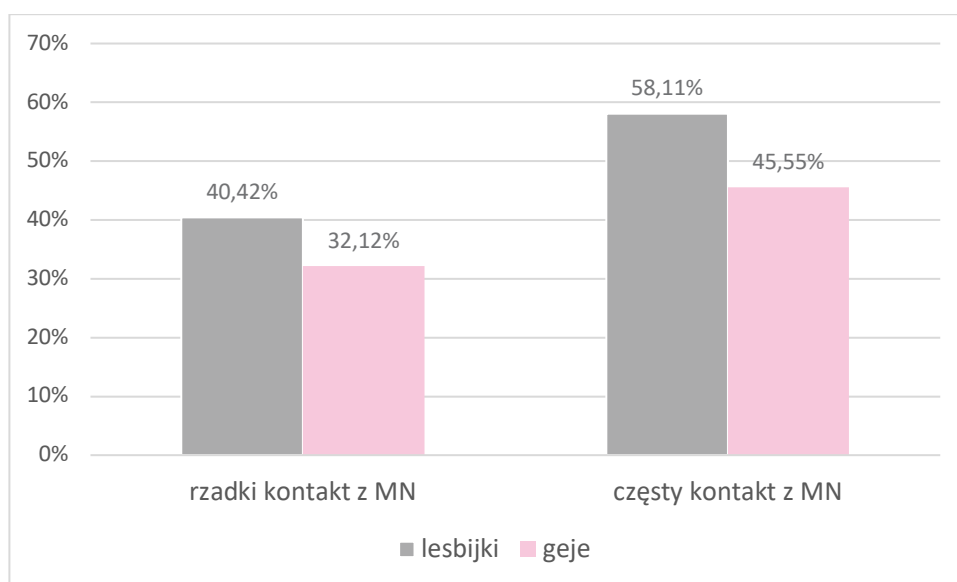
Mowa nienawiści a dobrostan psychologiczny

W następnej części analiz sprawdzono związki częstości ekspozycji na mowę nienawiści z wybranymi miarami dobrostanu psychologicznego. Jak przedstawiono na Rysunku 4, zarówno wśród gejów jak i lesbijek kontakt z mową nienawiści był związany z większym nasileniem deklarowanych symptomów depresji, a także z większym poziomem zinternalizowanej homofobii. Ponadto, częstość kontaktu z mową nienawiści była związana z niższą samooceną, mniejszą satysfakcją z życia, mniejszym poziomem wyoutowania, a także gorszym stanem zdrowie (na podstawie samoopisu).

Rysunek 4. Wartości współczynników korelacji częstości ekspozycji na mowę nienawiści z wybranymi miarami dobrostanu, w rozbiu na grupę gejów i lesbijek. Wszystkie korelacje są istotne na poziomie $p < 0,001$.

W osobnej analizie osoby, które udzieliły odpowiedzi na pytanie o częstość kontaktu z mową nienawiści podzielono na deklarujące częsty (odpowiedzi powyżej 4 na 7-stopniowej skali odpowiedzi) lub rzadki kontakt (odpowiedzi mniejsze lub równe 4). W każdej z podgrup sprawdzono częstość pojawiania się myśli samobójczych. O ile wśród osób o rzadkim kontakcie z mową nienawiści 36 procent deklarowało pojawianie się myśli samobójczych, tak wśród osób o częstym kontakcie ten odsetek był istotnie wyższy i wynosił 50%¹⁵. Na Rysunku 5 przedstawiono ten wynik w podziale na gejų i lesbijki.

Rysunek 5. Częstość kontaktu z antygejowską lub antylesbijską mową nienawiści wśród gejų i lesbijek, a odsetek osób u których pojawiały się myśli samobójcze.

Podsumowując, analizy przedstawione w niniejszej sekcji wskazują, że geje i lesbijki często spotykające się mową nienawiści cechują się gorszym stanem zdrowia, niższym dobrostanem psychicznym, a także częstszym występowaniem myśli samobójczych. Tym samym uzyskane dane odtwarzają wzorce uzyskane w poprzedniej fali niniejszego badania. Są one także zgodne z

¹⁵ Test niezależności dwóch zmiennych: $\chi^2(1) = 111,69$; $p < 0,001$; $\phi = 0,14$

szeregiem innych badań wskazujących na negatywne konsekwencje dyskryminacji, stresu mniejszościowego i wywołanego nimi chronicznie wysokiego poziomu stresu¹⁶.

¹⁶ Patrz przegląd w: Meyer, I. H., Frost, D. M. (2013). *Minority stress and the health of sexual minorities*. [W:] C. J. Patterson & A. R. D'Augelli (Red.), *Handbook of psychology and sexual orientation* (s. 252–266). Oxford: Oxford University Press.

Metodologia badania

Badanie zrealizowano na próbie $N = 22883$ osób wpisujących się w jedną z kategorii LGBT+. Osoby do próby badawczej były rekrutowane za pośrednictwem mailingu do polskich organizacji LGBTQIA z prośbą o udostępnienie ankiety na swoich stronach internetowych i portalach społecznościowych, poprzez mailing zewnętrzny do użytkowników portali randkowych dla osób homoseksualnych, oraz poprzez udostępnianie linka z badaniem na różnych forach internetowych i w grupach zrzeszających osoby LGBTQIA. Ze względu na ograniczenia czasowe pytania dotyczące mowy nienawiści zadano jedynie osobom deklarującym się jako geje lub lesbijki i jednocześnie nie określili się jako osoby transseksualne. W analizach uwzględniono jedynie osoby, które udzieliły odpowiedzi na pytanie o częstotliwość kontaktu z mową nienawiści ($N = 5373$).